

Introducció

AGUSTÍ CAMÓS CABECERAN

Coordinador de la sessió «Antoni de Martí i Franquès.

Homenatge a Antoni Quintana i Marí»

En el marc de la XV Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica, que es desenvolupa a Tarragona entre els dies 8 i 10 de novembre de l'any 2018, el dia 9 se celebrà a la sala d'actes de l'Arxiu del Port la sessió «Antoni de Martí i Franquès. Homenatge a Antoni Quintana i Marí», dedicada a honrar la memòria d'aquests dos il·lustres personatges de les terres tarragonines.

L'altafullenc Antoni de Martí i Franquès ha estat un dels científics catalans més destacats pel que fa a contribucions originals en el camp de la química de l'aire i en el de la història natural, que li atorgaren un notable reconeixement internacional. L'atribolat món en què va viure, la segona part del segle XVIII i primer terç del XIX, així com la seva personalitat han fet que l'estudi de les seves contribucions a la ciència es converteixi en una tasca força complexa. L'historiador de la ciència Antoni Quintana i Marí va ser precisament qui inicià amb rigor la recerca històrica entorn d'aquesta important figura, que li va permetre publicar l'any 1935 una magnífica monografia que va completar amb escrits posteriors en els anys vuitanta i noranta del segle passat, i d'aquesta manera va fonamentar unes bases rigoroses per a la recerca entorn de Martí que posteriorment han desenvolupat i ampliat d'altres historiadors de la ciència.

Antoni Quintana, com a pioner de la història de la ciència a Catalunya, va estar lligat a l'entitat organitzadora d'aquestes trobades, la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, des del moment de la seva constitució, i en va ser fundador i soci honorari. En record de l'il·lustre personatge, els premis que aquesta societat establí per a treballs de recerca d'història de la ciència fets per estudiants de secundària duen el seu nom, «Premis Antoni Quintana i Marí», i s'han celebrat de forma ininterrompuda els darrers disset anys.

Es tractava del segon cop que les Trobades d'Història de la Ciència i de la Tècnica se celebraven a Tarragona, ja que l'any 1994 s'hi va fer la tercera edició per iniciativa precisament d'Antoni Quintana, que en fou el president d'honor. Aquell any es commemorava el bicentenari de la mort de l'insigne químic francès Antoine Lavoisier, de qui Martí i Franquès era contemporani. Com que el científic altafullenc també va fer destacades contribucions a la química, especialment amb el seu càlcul precís de la

proporció de gasos a l'aire atmosfèric, en aquelles jornades se li dedicà una atenció especial, i entre les diferents contribucions destacà la conferència que va pronunciar Antoni Quintana amb el títol «Antoni de Martí i Franquès, un pragmàtic de la ciència».

La sessió d'homenatge a aquests dos destacats personatges s'inicià amb la presentació que va fer el seu coordinador i posteriorment intervingueren dos responsables d'entitats que conserven alguns dels fons i materials més importants per a l'estudi de la figura d'Antoni de Martí i Franquès. En primer lloc, va fer la seva exposició Maria Elena Virgili, cap de la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona, que va parlar de l'important fons que té l'entitat procedent de la donació que va fer Antoni Quintana l'any 1996. D'aquest fons destacà les 833 cartes de l'epistolari d'Antoni de Martí i Franquès així com una col·lecció de llibres de la seva extraordinària biblioteca. A continuació intervingué Ricard Ibarra, director de l'Arxiu Històric de Tarragona, que parlà dels fons Martí i Franquès i Yxart que es troben a la institució que dirigeix. Es tracta dels importants fons documentals de les famílies Martí i Franquès i Yxart d'Altafulla, que formen part de l'arxiu després que l'any 2017 l'Ajuntament d'aquella ciutat aprovés en Ple la cessió de la documentació d'acord amb les respectives famílies.

Posteriorment hi intervingueren els historiadors de la ciència. En primer lloc, Antoni Roca Rosell, que parlà sobre «Antoni Quintana i Marí (1907-1998) i la constitució de la historiografia moderna de la ciència». Després, Josep Grau-Bové, que dissertà sobre «L'eudiòmetre de Martí: interpretant l'evidència quantitativa», un estudi fet en col·laboració amb Jordi Ferré i Josep Bonet. A continuació, Pere Grapí va fer la seva exposició sobre la «Repercussió i valoració de l'assaig eudiomètric d'Antoni de Martí i Franquès a principis del segle XIX». Més tard, Pasqual Bernat exposà «El debat embriològic al segle XVIII. La crítica d'Antoni de Martí i Franquès a Lazzaro Spallanzani». I, per acabar, Agustí Camós parlà sobre «Antoni de Martí i Franquès i la medicina». Finalment es va desenvolupar un interessant debat al voltant del que havia estat exposat pels historiadors.

Els actes van concloure amb la reinauguració de la placa que es va posar l'any 1994 al dic de llevant del port de Tarragona, en el punt on es trobava el fanal del port que es va fer servir com a vèrtex per a les triangulacions fetes per l'expedició de l'Acadèmia de Ciències de París per a la mesura de l'arc del meridià, que va permetre establir el metre com a unitat de longitud universal. En les tasques de l'expedició francesa hi col·laborà Antoni de Martí i Franquès, i la placa també fa homenatge a qui ha estat l'historiador que més ha contribuït a fer-lo conèixer, Antoni Quintana i Marí.

En aquesta obra es recullen els textos que han escrit quatre dels historiadors que van participar en la sessió, en els quals tracten de manera més precisa i detallada dels temes que van exposar a la sala de l'Arxiu del Port de Tarragona. Al final també s'inclou una cronologia de la vida i el treball científic d'Antoni de Martí.

Antoni Roca explica la feina duta a terme per Quintana per tal de conservar la documentació de Martí i Franquès i les primeres iniciatives que protagonitzà per homenatjar aquest il·lustre personatge. A continuació, narra els contactes que establí Antoni Quintana amb Aldo Mieli i l'Acadèmia Internacional d'Història de la Ciència i, a

partir de la documentació que figura a l'arxiu d'Antoni Quintana, posa una mica més de llum a diferents esdeveniments que es van produir als anys trenta del segle passat, com el fet que no se celebrés en territori espanyol el III Congrés Internacional d'Història de la Ciència, la dissolució del grup espanyol de l'Acadèmia Internacional d'Història de la Ciència l'any 1934 i la seva reconstrucció l'any 1936, i la constitució d'una secció catalana a l'esmentada Acadèmia Internacional l'any 1934. Més endavant descriu diferents articles de Quintana apareguts en la revista *Archeion*, com els relacionats amb Martí i Franquès i la publicació de la seva magnífica memòria, una cronologia sobre la història de la ciència al segle XVI a Catalunya, i un article sobre la relació entre la història de la ciència i l'ensenyament. Finalment, Antoni Roca es refereix breument a la seva destacada tasca en d'altres àmbits, especialment en la química cerealista, però també en d'altres especialitats químiques o en la meteorologia.

Pere Grapí explica les claus científiques i tècniques dels estudis de Martí i Franquès entorn de la química de l'aire. Els emmarca en els estudis sobre la bonesa de l'aire que contemporàniament estaven fent alguns dels més destacats químics, quan entre l'estament mèdic era majoritari el pensament segons el qual el percentatge d'oxigen present era determinant en la consideració de la salubritat de l'aire. Per mesurar aquest percentatge d'oxigen, varen desenvolupar uns aparells denominats *eudiòmetres*, que l'autor analitza en les seves diferents modalitats anteriors o contemporànies a l'ús que en va fer el científic altafullenc. A continuació, estudia les millores que introduí Martí en els seus eudiòmetres, que li van permetre obtenir uns resultats d'una precisió excepcional en el seu temps. Acaba el capítol analitzant el desigual record de l'assaig eudiomètric de Martí.

En el seu escrit, Pasqual Bernat tracta sobre l'única memòria de Martí que fou publicada en forma de llibret, *Experimentos y observaciones sobre los sexos y fecundación de las plantas*, que presentà a la Real Academia Médico-Práctica de Barcelona. En primer lloc, emmarca el treball de Martí en relació amb dos importants debats relacionats entre si que es produïen contemporàniament: per una banda, el debat embriològic i, per l'altra, el debat entorn de la teoria sexual de les plantes. A continuació, explica el notable treball experimental que va fer Martí per demostrar els errors comesos pel prestigiós científic Lazzaro Spallanzani, que pretenia haver demostrat que diverses espècies es podien reproduir amb tan sols la part femenina de la flor.

Agustí Camós tracta d'un tema relacionat amb Martí encara poc conegut: els treballs científics que desenvolupà vinculats amb la medicina, sobre els quals Martí no deixà gairebé res escrit més enllà de les breus referències a l'origen de les malalties que apareixen en la seva famosa memòria sobre la composició de l'aire. En primer lloc, analitza les relacions de Martí amb professionals destacats de la medicina, tant cirurgians com metges, i en destaca Francesc Salvà, Francesc Piguillem, Francesc Carbonell i Antoni Cibat, i es refereix també al seu nomenament com a soci lliure de la Real Academia Médico-Práctica. Després explica la seva participació com a expert en la important i no prou coneguda vacunació que es produí a Tarragona l'any 1801, liderada pel seu amic Juan Smith Sinnot, en què pogué aportar els coneixements que adquirí sobre la vacuna en les seves visites a hospitals de Londres i París durant el seu

viatge per Europa els anys 1800 i 1801. També exposa que anys més tard, arran de la gran preocupació produïda per l'aparició al port de Barcelona d'un primer brot de febre groga l'any 1803, Martí, com molts dels seus amics metges i cirurgians, participà en els estudis sobre l'origen d'aquesta greu malaltia epidèmica. Encara que no s'ha conservat res escrit pel científic altafullenc sobre aquesta malaltia, es reconstrueix la seva tasca i el seu posicionament entorn de la febre groga a través de testimonis de contemporanis, així com a través de l'acadèmic Llorenç Presas, que va poder conèixer de primera mà bona part del material científic que es conservà després de la mort de Martí.

Per acabar, voldria agrair a la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica la possibilitat d'haver organitzat aquesta sessió dedicada a aquests dos grans personatges de les terres tarragonines, i en particular la tasca realitzada per Josep Barceló en relació amb aquesta sessió. També voldria donar les gràcies a les autoritats portuàries per haver permès que la sessió se celebrés en els seus locals i per haver col·laborat també en la reinauguració de la placa del port. I voldria agrair de forma molt especial la presència en els actes dels familiars d'Antoni Quintana i Marí que van voler acompanyar-nos.

Reinauguració el 9 de novembre de 2018 de la placa d'homenatge a Antoni de Martí i Franquès i Antoni Quintana i Marí, amb la presència, d'esquerra a dreta, de: Rocío Quintana Vidal, Marta Quintana Poblet, Antoni Roca Rosell, Alfons Zarzoso (president de la SCHCT), Antoni Quintana Poblet i Joan Basora Robert (director de Desenvolupament Corporatiu i Sostenibilitat de l'Autoritat Portuària de Tarragona).